herpy

KAMELEONY

Flap-necked Chameleon

Chamaeleo dilepis

Chamaeleo dilepis to średniej wielkości, nadrzewny kameleon z sawann, zarośli i widnych lasów w dużej części Afryki na południe od Sahary. Rozpoznasz go po dwóch płatach skórnych z tyłu głowy i białym pasie wzdłuż boku. Jak na kameleona gatunek jest odporny, ale niemal wszystkie zwierzęta w handlu pochodzą z odłowu. Potrzebuje wysokiego terrarium siatkowego z UVB, pije wyłącznie krople i musi mieszkać sam.

Rodzina: Chamaeleonidae Dawna nazwa: *Chamaeleo angusticoronatus; Chamaeleo bilobus; Chamaeleo capellii; Chamaeleo isabellinus*

NAJWAŻNIEJSZE FAKTY

ZWIERZĘ

Wielkość dorosłego osobnika	**20-35 cm** długość całkowita z ogonem
Długość życia	**3-8 lat**
Aktywność	**Za dnia**
Tryb życia	**Nadrzewny**
Środowisko	**Sawanna i suchy las**
Trudność	**Średnio zaawansowany**

HODOWLA

Min. terrarium	**60 × 45 × 90 cm** D × S × W dla 1 dorosłego osobnika
Temperatura w dzień	**25-30 °C**
Miejsce wygrzewania	**32-35 °C**
Temperatura w nocy	**16-20 °C**
Wilgotność	**50-70%**
Woda	**Bez miski z wodą**
UVB	**Niezbędne** Strefa Fergusona 3
Pokarm	**Owady**
Utrzymanie	**Pojedynczo**

ROZMNAŻANIE

Rozmnażanie	**Jajorodny**
Wielkość zniesienia	**20-75 jaj**
Zniesienia w roku	**1-3**
Inkubacja	**300-365 dni** przy 27-28 °C

OCHRONA I FORMALNOŚCI

CITES	**Załącznik II**
Załącznik unijny	**Załącznik B**
IUCN	**Najmniejszej troski (LC)**

O gatunku

Chamaeleo dilepis to średniej wielkości kameleon o płaskiej głowie, niskim grzebieniu i dwóch ruchomych płatach skórnych (płatach potylicznych) z tyłu głowy, do których odnosi się nazwa gatunkowa: pochodzi od greckiego dis, dwa, i lepis, łuska. Płaty unoszą się, gdy zwierzę czuje się zagrożone. Całe zwierzę osiąga 20-35 cm długości razem z ogonem. Samice są większe i cięższe od samców; najmniejsze dojrzałe płciowo samice mają ciało o długości około 8 cm od pyska do kloaki, samce około 6 cm.

Ubarwienie podstawowe jest zielone, żółtozielone, żółte lub brązowe, często z jasnym pasem wzdłuż dolnej części boku i od jednej do trzech jasnych plam wyżej. Barwa zmienia się zależnie od nastroju, temperatury i stresu, a gatunek potrafi wytwarzać pasy, plamy i przepaski w jasnych lub ciemnych tonach. Przestraszone zwierzę ciemnieje niemal do czerni. Samce mają grubszą nasadę ogona (zgrubienie hemipenisów), a u niektórych podgatunków na tylnej stopie występuje niewielka ostroga stępowa. Pod gardłem i brzuchem biegnie grzebień z drobnych, białych łusek.

Zagrożone zwierzę nadyma ciało i szyję, odsłaniając jasnożółtą powierzchnię, szeroko otwiera pysk, syczy, kołysze się na boki, unosi płaty skórne i ciemnieje. Jeśli to nie pomaga, następują powtarzane ugryzienia. Wygląda to groźnie, ale zwierzę jest całkowicie niegroźne, a większość osobników uspokaja się, gdy zostawi się je w spokoju.

Gatunek jest bardzo zmienny i dzieli się na osiem podgatunków, m.in. *C. d. dilepis*, *C. d. petersii*, *C. d. isabellinus* i *C. d. roperi*. Podgatunki różnią się głównie wielkością płatów, a ich rozgraniczenie jest sporne: niektóre z nich, np. *C. d. roperi* i *C. d. ruspolii*, bywają traktowane jako odrębne gatunki. Badania genetyczne wykazały w obrębie gatunku trzy główne linie, nie zmieniając jednak podziału, dlatego gatunek określa się jako kompleks. Jest to jeden z najczęściej handlowanych kameleonów, a niemal wszystkie zwierzęta w handlu pochodzą z odłowu; z samej Tanzanii eksportuje się średnio około 2 700 żywych osobników rocznie. Handel rzadko rozróżnia podgatunki, więc pochodzenie znane jest zwykle tylko na poziomie kraju.

Czytaj więcej: Zakup zwierząt: odchów, odłów i transport

Występowanie i środowisko

Chamaeleo dilepis ma jeden z największych zasięgów wśród kameleonów. Występuje od Etiopii i Somalii na północy po północną część Republiki Południowej Afryki na południu oraz od Kamerunu, Gabonu i Angoli na zachodzie po Kenię, Tanzanię i Mozambik na wschodzie. Stwierdzono go ponadto w Namibii, Botswanie, Zimbabwe, Zambii, Malawi, Eswatini, Lesotho, Burundi, Rwandzie, Kongu i Demokratycznej Republice Konga, w Nigerii, Togo i Gwinei Równikowej oraz w Sudanie Południowym, a także na wyspie Pemba. Występowanie w Ugandzie nie zostało potwierdzone.

W Botswanie jest jedynym rodzimym kameleonem. Kraj ten zakazuje eksportu wszystkich dzikich zwierząt, więc osobniki w handlu pochodzą z innych państw. W wielu rejonach gatunek staje się coraz rzadszy, ponieważ zarośla są wycinane pod rolnictwo, górnictwo i na opał, a zwierzęta giną na drogach, gdy przechodzą przez nie między drzewami.

> **Naturalny zasięg:** Etiopia, Somalia, Sudan Południowy, Kenia, Tanzania, Mozambik, Malawi, Zambia, Zimbabwe, Botswana, Namibia, Republika Południowej Afryki, Eswatini, Lesotho, Angola, Demokratyczna Republika Konga, Kongo, Gabon, Gwinea Równikowa, Kamerun, Nigeria, Togo, Burundi i Rwanda.

ŚRODOWISKO

Gatunek zamieszkuje lasy przybrzeżne, lasy otwarte, suche i wilgotne sawanny oraz zakrzewione tereny trawiaste, można go też spotkać we wsiach i na przedmieściach. Trzyma się niskich drzew, krzewów i zarośli i rzadko wchodzi w korony wysokich drzew. Preferuje drzewa o szorstkiej korze, która zapewnia dobry chwyt. Nocą zwierzę śpi na gałęzi głęboko wśród liści.

Klimat jest ciepły i silnie zmienia się w ciągu roku. Na południu Afryki zimy są suche i chłodne, a w letnie dni temperatura może przekraczać 40 °C, natomiast pora deszczowa przypada mniej więcej od grudnia do marca. Dalej na północ klimat jest wilgotniejszy. Gatunek nie zapada w właściwą hibernację i jest aktywny w słoneczne zimowe dni. Szuka ciepła i często widuje się go, jak w południe przechodzi przez odsłonięte drogi.

Pokarm stanowią stawonogi, zwłaszcza prostoskrzydłe (koniki polne i świerszcze), a w drugiej kolejności chrząszcze. Duże osobniki zjadają też małe jaszczurki, m.in. gekony, oraz inne kameleony. Sam gatunek pada ofiarą ptaków i węży, takich jak *Dispholidus typus* i gatunki z rodzaju *Thelotornis*. Sezon rozrodczy przypada na wiosnę i lato.

Czytaj więcej: Zwierzęta karmowe: utrzymanie i hodowla

Hodowla

TERRARIUM

Dorosły osobnik potrzebuje terrarium siatkowego o wymiarach co najmniej 60 × 45 × 90 cm (długość × szerokość × wysokość). Dla dużej samicy lepsze jest 60 × 60 × 90 cm, a większe zawsze jest zaletą. Młode mogą mieszkać w 40 × 40 × 75 cm. W każdym terrarium może mieszkać tylko jeden kameleon: samce są wobec siebie bardzo nietolerancyjne, a także osobniki różnej płci stresują się nawzajem, gdy przebywają blisko siebie.

Terrarium powinno być raczej wysokie niż szerokie. Siatka na górze i po bokach zapewnia wentylację, której gatunek potrzebuje: w wilgotnym, zastałym powietrzu łatwo nabawia się infekcji dróg oddechowych. Jeśli terrarium stoi w suchym, chłodnym pomieszczeniu, dwa boki można zasłonić płytą, by lepiej utrzymać wilgotność. Lampy wiszą na zewnątrz, na siatce.

Urządź terrarium licznymi gałęziami o różnej grubości. Gałęzie powinny być szorstkie i co najwyżej tak grube, by stopa mogła je objąć; do wspinaczki idealna jest grubość mniej więcej ołówka. Gęsto obsadź terrarium wytrzymałymi, nietoksycznymi roślinami, aby zwierzę mogło schronić się w liściach i być ukryte przed ludźmi oraz przed ciepłem lamp. Bez osłon gatunek się stresuje. Gałęzie muszą znajdować się na tyle daleko od siatki, by zwierzę nie mogło podejść pod źródło ciepła i się poparzyć. Na dnie nie powinno być luźnego podłoża; najprościej sprawdza się taca lub odpływ, a żywe rośliny stoją w doniczkach.

Czytaj więcej: Wilgotność, zraszanie i wentylacja

TEMPERATURA

W dzień temperatura w terrarium powinna wynosić 25-30 °C, a na gałęzi do wygrzewania 32-35 °C. Zacznij od żarówki 60 W i dostosuj ją według pomiarów: zbyt mocna lampa może spowodować poważne oparzenia, nawet przez siatkę. Mierz na gałęzi termometrem na podczerwień i umieść czujnik po chłodnej stronie. Zwierzę musi mieć wybór między ciepłem a chłodem, a gatunek wyraźnie uwielbia słońce i długo się wygrzewa.

Nocą temperatura powinna spaść do 16-20 °C. Nocne dogrzewanie nie jest potrzebne, dopóki temperatura nie zbliża się do 10 °C; jeśli jest konieczne, użyj promiennika ceramicznego lub grzejnika pokojowego, nigdy żarówki, również czerwonej ani czarnej. Gatunek jest odporny i znosi krótkie okresy niskich temperatur, ale to nie powód, by go na nie narażać. Jeśli zwierzę siedzi ciemne i ospałe, wisi pod lampą przez cały dzień albo nie je, miejsce do wygrzewania jest za zimne.

Czytaj więcej: Ciepło i temperatura

WILGOTNOŚĆ I WODA

Wilgotność powietrza powinna wynosić około 50-60 %, a po zraszaniu może dochodzić do 70 %, o ile terrarium potem wysycha. Rośliny pomagają utrzymać wilgotność. Gatunek nie pije stojącej wody, tylko krople z liści i zraszanych powierzchni, dlatego nie stosuje się miski z wodą ani wodospadu.

Zraszaj terrarium dwa razy dziennie: rano i wczesnym wieczorem. Delikatnie zraszaj zwierzę i pozwól mu pić, aż przestanie. Dobrym uzupełnieniem jest kroplownik, z którego woda przez pół godziny spływa po liściach. Wszystkie powierzchnie muszą wysychać między zraszaniami, żeby nie rozwinęła się pleśń ani bakterie, a woda nie może stać w kałużach. W naturze gatunek długo wytrzymuje bez wody, mimo to odwodnienie jest jedną z najczęstszych przyczyn śmierci w niewoli. Wyraźnie intensywniejsze zraszanie od grudnia do marca odpowiada porze deszczowej i może pomóc wprowadzić zwierzęta w nastrój godowy.

OŚWIETLENIE I UVB

Gatunek jest aktywny w dzień i uwielbia słońce, potrzebuje więc silnego światła przez 12 godzin i ciemności przez 12 godzin. Światło pełnospektralne i UVB są niezbędne, ponieważ zwierzę wytwarza witaminę D3 w skórze i potrzebuje jej do przyswajania wapnia. Umieść świetlówkę T5 UVB lub listwę LED na wierzchu siatki, na całej długości terrarium, tak by gałąź do wygrzewania otrzymywała indeks UV około 3-4. Odpowiada to strefie Fergusona 3; strefa ta jest szacunkiem wynikającym z trybu życia gatunku sawannowego, a nie bezpośrednim pomiarem dla tego gatunku.

Umieść gałąź tak, by grzbiet zwierzęcia znajdował się mniej więcej 20-30 cm pod świetlówką, i sprawdź to miernikiem UV. Świetlówki UVB tracą moc w ciągu 6-12 miesięcy, nawet jeśli nadal świecą, więc wymieniaj je zgodnie z zaleceniami producenta. Bezpośrednie światło słoneczne jest zaletą w pokoju z nasłonecznionym oknem, ale bez cienia zamknięte terrarium może się szybko przegrzać. W takim przypadku używaj wyłącznie terrarium siatkowego i zadbaj o to, by zwierzę mogło schronić się w cieniu.

Czytaj więcej: Światło i UVB Czytaj więcej: Wapń, witaminy i suplementy

ŻYWIENIE

Gatunek zjada owady: świerszcze, szarańczę, karaczany (np. *Blaptica dubia*), jedwabniki, larwy zawisaka, muchy czarne żołnierki i ich larwy, a w mniejszych ilościach mączniki i larwy barciaka, które są tłuste. Owady powinny być żywe, nie dłuższe niż szerokość głowy zwierzęcia i przez kilka dni przed podaniem dobrze karmione zieleniną i wapniem. Ważna jest różnorodność. Owady odłowione w czystym ogrodzie to dobre uzupełnienie. Karm przed południem, aby zwierzę mogło się rozgrzać i strawić pokarm.

Młode dostają tyle małych owadów, ile zdołają zjeść, kilka razy dziennie. Osobniki w wieku 3-6 miesięcy dostają 10-12 małych owadów dziennie, a w wieku 6-12 miesięcy 10-12 średnich co drugi dzień. Dorosłe dostają 5-7 małych do średnich owadów co drugi dzień. Gatunek szybko słabnie i staje się ospały, gdy dostaje za mało, ale przekarmiana samica tworzy zbyt

liczne i zbyt duże zniesienia. Usuwaj niezjedzone owady, bo stresują zwierzę, chodząc po nim.

Przy większości karmień lekko opylaj owady wapniem bez D3. Co dwa tygodnie podawaj preparat multiwitaminowy, a co dwa tygodnie wapń z D3, ten ostatni jednak tylko wtedy, gdy oświetlenie UVB jest słabe. Samica nosząca jaja potrzebuje dodatkowego wapnia.

ZACHOWANIE I OBCHODZENIE SIĘ ZE ZWIERZĘCIEM

Chamaeleo dilepis jest łagodny i spokojny w porównaniu z wieloma innymi kameleonami, ale to zwierzę do obserwowania, a nie do brania na ręce. Manipulowanie nim jest stresujące i powinno mieć miejsce tylko wtedy, gdy jest konieczne. Wybuchy strachu z otwieraniem pyska, syczeniem i gryzieniem ustępują, gdy zwierzę ma spokój. Daj nowemu osobnikowi 1-2 tygodnie spokoju i ustaw terrarium tak, by ludzie nie przechodzili obok bez przerwy.

Gatunek jest samotnikiem. Samce nigdy nie mogą mieszkać razem, a osobniki różnej płci muszą być trzymane osobno, z wyjątkiem kopulacji. Nocą zwierzę śpi na gałęzi głęboko wśród liści i musi mieć wiele kryjówek. Ciemne barwy, spłaszczone ciało i otwarty pysk to oznaki stresu. Nie przytrzymuj zwierzęcia i nigdy nie chwytaj go za ogon.

Rozmnażanie

DOJRZAŁOŚĆ PŁCIOWA I OKREŚLANIE PŁCI

Samce mają wyraźnie grubszą nasadę ogona niż samice, a u niektórych podgatunków na tylnej stopie występuje niewielka ostroga stępowa. Samice są większe i cięższe. Dojrzałość płciowa zależy od wielkości: najmniejsze dojrzałe płciowo samice mierzą około 8 cm od pyska do kloaki, samce około 6 cm. Wiek osiągania dojrzałości płciowej nie jest udokumentowany. Samice powinny rozmnażać się dopiero wtedy, gdy mają co najmniej rok, by miały dość wapnia zarówno na jaja, jak i na własny wzrost.

Podobnie jak u *Chamaeleo calyptratus* samica może wytwarzać jaja bez kontaktu z samcem, dlatego dorosła samica zawsze musi mieć dostęp do pojemnika do składania jaj. Wielkość zniesienia zależy od wielkości samicy.

GODY I KOPULACJA

Gatunek rozmnaża się wiosną i latem. Samica, która nie chce kopulować, odrzuca samca ciemnymi barwami, otwieraniem pyska i syczeniem. Rozdziel zwierzęta zaraz po kopulacji, ponieważ samica może zaatakować samca.

Okres intensywniejszego zraszania od grudnia do marca, podczas którego samiec przebywa osobno, zwiększa gotowość do kopulacji, gdy zwierzęta zostaną potem połączone. Okres chłodu ani hibernacja nie są potrzebne, by skłonić zwierzęta do kopulacji. Łącz je tylko pod nadzorem.

Czytaj więcej: Hibernacja i pory roku

SKŁADANIE JAJ I ZNIESIENIA

Samica składa 20-75 białych jaj, średnio około 45, każde o długości 1-2 cm, w 1-3 zniesieniach rocznie. Samicę z jajami łatwo rozpoznać: brzuch staje się guzowaty, a jaja mogą być widoczne.

Samica z jajami potrzebuje pojemnika do składania jaj o wymiarach co najmniej 40 × 40 × 40 cm z co najmniej 30 cm warstwą płukanego piasku do piaskownic lub mieszanki piasku i ziemi, na tyle wilgotnej, by wykopany korytarz trzymał kształt. Poprowadź gałąź z terrarium do pojemnika. Samica schodzi z gałęzi, kopie korytarz, składa jaja na jego dnie i ponownie go zasypuje. Musi mieć całkowity spokój, a terrarium i pojemnik można przykryć materiałem z otworem do podglądania. Składanie jaj może trwać od kilku godzin do kilku dni. Jaja, których samica nie może złożyć, to problem zagrażający życiu (zatrzymanie jaj), i samica musi wtedy natychmiast trafić do weterynarza. Po złożeniu jaj potrzebuje co najmniej tygodnia spokoju, dodatkowej wody i pokarmu bogatego w wapń.

Czytaj więcej: Typowe choroby i objawy choroby

INKUBACJA

Jaja ostrożnie się wyjmuje i układa w tej samej pozycji, w jakiej zostały złożone, bez obracania. Umieszcza się je do połowy zagrzebane w wilgotnym, gruboziarnistym wermikulicie lub perlicie w szczelnie zamkniętym pojemniku z kilkoma małymi otworami. Podłoże powinno być wilgotne na tyle, by po ściśnięciu garści wypłynęło tylko kilka kropel. Pokrywa musi szczelnie przylegać, w przeciwnym razie jaja wyschną.

Temperatura inkubacji wynosi 27-28 °C, a inkubacja jest bardzo długa: 10-12 miesięcy. Usuwaj jaja, które szarzeją lub pleśnieją. U tego gatunku nie udokumentowano determinacji płci zależnej od temperatury, a proporcje płci przy różnych temperaturach inkubacji nie są znane.

Czytaj więcej: Inkubacja jaj

ODCHÓW MŁODYCH

Młode są odporne w porównaniu z wieloma innymi kameleonami, ale łatwo odczuwają pragnienie, a odwodnienie stanowi największe ryzyko. Każde młode zrasza się osobno, aż przestanie pić. Urządź małe terrarium siatkowe z licznymi gałęziami i roślinami, UVB i takimi samymi temperaturami jak dla dorosłych, i codziennie podawaj małe owady opylone wapniem. Młode, które wydają się zestresowane, trzeba wyjąć i odchowywać osobno. Wielkość młodych przy wykluciu i ich tempo wzrostu nie są udokumentowane. Przy nawet 75 jajach w jednym zniesieniu musisz mieć miejsce na wiele młodych, zanim dopuścisz samicę do rozrodu.

Zdrowie i częste błędy

Większość problemów wynika z warunków utrzymania i można ich uniknąć dzięki właściwemu ciepłu, UVB, wilgotności i przepływowi powietrza. Typowe z nich to:

- Odwodnienie, najczęstsza przyczyna strat. Objawy to zapadnięte oczy i pomarszczona skóra.
- Osteoporoza (metaboliczna choroba kości) przy zbyt małej ilości UVB lub wapnia. Zapewnij UVB i wapń.
- Infekcja dróg oddechowych w wilgotnym, zastałym powietrzu: śluz w pysku, otwarty pysk, ospałość. Zadbaj o wentylację.
- Zatrzymanie jaj u samic, które jest ostrym, zagrażającym życiu problemem i wymaga weterynarza. Unikaj przekarmiania.
- Oparzenia od lamp i rany na stopach, gdy gałęzie są mokre przez cały dzień.
- Pasożyty wewnętrzne i stres u zwierząt z odłowu. Zleć badanie kału nowego kameleona, zanim trafi do innych zwierząt.

Zdrowe zwierzę ma otwarte, jasne oczy, jędrną skórę, mocno chwyta gałąź i je. Udaj się do weterynarza z doświadczeniem w leczeniu gadów, jeśli zwierzę nie je, traci na wadze, ma w dzień zamknięte oczy albo siedzi ciemne i ospałe.

Zawsze pytaj kogoś, kto się zna

Ten poradnik to dobry punkt wyjścia, ale nie zastąpi doświadczenia. Zwierzęta są różne, a wielu najważniejszych rzeczy można się nauczyć tylko od ludzi, którzy od lat hodują dany gatunek. Porozmawiaj z hodowcą, doświadczonym terrarystą lub weterynarzem, który zna gady i płazy, zanim kupisz zwierzę - i ponownie, gdy coś wygląda niepokojąco.